Rusya - Ukrayna Çatışmasında Medyada Üretilen İşgal Söylemine Etik Bağlamda Bir Eleştiri

A Criticism of the Occupation Discourse Generated by Media for the Russian-Ukraine Conflict in an Ethical Context

Ersin BERK

Öğretim Görevlisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
ersinberk@subu.edu.tr
0000-0003-2249-7532

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık tespit edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Copyright ©

Sakarya Üniversitesi, Sakarya/TÜRKİYE

Sakarya University, Sakarya/TURKEY

Atıf/Citation

Berk, Ersin. "Rusya - Ukrayna Çatışmasında Medyada Üretilen İşgal Söylemine Etik Bağlamda Bir Eleştiri". Akademik İncelemeler Dergisi 18 / 1 (Nisan 2023): 1-19.
https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.1143210

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Date Received: 12.07.2022
Kabul Tarihi/Date Accepted: 05.12.2022
Yayın Tarihi/Date Published: 15.04.2023

ISSN: 1306-7885
E-ISSN: 2602-3016
Cilt/Volume: 18 | Sayı/Issue: 1 |
Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

Rusya - Ukrayna Çatışmasında Medyada Üretilen İşgal Söylemine Etik Bağlamda Bir Eleştiri

Öz

Bu çalışmanın temel amacı 24 Şubat 2022'de başlayan Rusya–Ukrayna çatışmasında Avrupa merkezli medya organlarının ürettiği işgal söylemine eleştirel bir perspektifle yaklaşmaktır. Çalışmada Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiğini öne süren ülkelerin Rus sanatçılara, sporculara ve yönetmenlere uyguladığı sert yaptırımlara yer verilmiş ve hemen sonrasında sosyal medyaya yansıyan bazı ifadeler eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. 29 Nisan 2022 tarihinde Pentagon sözcüsü John Kirby'nin katıldığı bir basın toplantısında çatışmayı işgal söylemiyle sunarken aksi bir yaklaşımın etik ve ahlaka ters düşeceğini ima eden ifadesi etiğin de eleştirel biçimde ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Çalışmada Kant ve Hegel'in görüşleri üzerinden etik ve ahlak kavramlarının ayrıştırılması amaçlanırken bu filozofların bazı teorilerini Avrupa merkezci ve zaman zaman ırkçı bir bakış açısıyla kurguladığını savunan görüşlere de yer verilmiştir. Amaçsal örneklem yöntemiyle seçilen Eski Amerika başkanı George Bush'un katıldığı bir programda Ukrayna yerine Irak'ın işgal edildiğini belirten gafı ve eski Ukrayna başsavcı yardımcısı David Sakvarelidze'nin çatışma esnasında ölen Ukraynalılara sırf mavi gözlü ve sarı saçlı Avrupalılar oldukları için üzüldüğünü çağrıştıran açıklamaları üzerinden Avrupa merkezci ve ırkçı yaklaşımların günümüzdeki konumu sorgulanmıştır. Çalışmada başta ABD ve İngiltere olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinin Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği söylemini, insan yaşamını önemseyen etik bir tavırdan ziyade politik bir refleksle ürettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Irkçılık, Eleştiri, Rusya, Ukrayna

A Criticism of the Occupation Discourse Generated by Media for the Russian-Ukraine Conflict in an Ethical Context

Abstract

The main purpose of this study is to approach the occupation discourse generated by European-based media outlets in the Russian-Ukraine conflict, which started on 24 February, 2022 from a critical perspective. The study included the harsh sanctions imposed on Russian artists, athletes and directors by countries claiming that Russia had occupied Ukraine and reviewed specific statements reflected on social media immediately after via critical discourse analysis method. During a press conference organized on 29 April 2022, Pentagon spokesperson John Kirby's statement implying that an opposite approach would contradict ethics and morality while presenting the conflict with occupation discourse provided a basis for critically addressing ethics. The study not only aimed to distinguish the concepts of ethics and morality based on the views of Kant and Hegel, but also included views that argued that these philosophers had built some of their theories with a Euro-centralist and, at times, a racist point of view. The study questioned the current position of Euro-centralist and racist approaches based on former US President George Bush's blunder during a program that Iraq was occupied instead of Ukraine and the former Deputy Attorney General of Ukraine David Sakvarelidze's statements that he felt sorry for the Ukrainians who died during the conflict just because they were blue-eyed and blond-haired Europeans, which were chosen via purposeful sampling. The study concluded that specific European countries, primarily the USA and UK generated the discourse that Russia had occupied Ukraine with a political reflex rather than an ethical attitude that cares about human life.

Keywords: Ethic, Racism, Criticism Russia, Ukraine

Extended Abstract

Russian President Vladimir Putin turned the tense process experienced with Ukraine for many years into an official military operation on 24 February 2022. The operation initiated by stressing that Ukraine needed to be cleared of Nazism soldiers has tremendously impacted on world public opinion. Volodimir Zelenski, who has completely broken off his country's diplomatic relations with Russia, has declared mobilization across the country and responded to Russia with military operations. Most resources (abcNEWS, 25 February 2022) evaluate these operations that have witnessed mutual violent conflicts as the greatest conventional war operation experienced in Europe since World War II (1939-1945). Specific resources (*The Economist*, 26 February 2022)

refer to this conflict as an occupation/invasion, whereas Putin stressed during an address to the nation speech he made at the beginning of the conflict that NATO that had expanded its borders since 1997 posed a direct threat to Russia's security through Ukraine. According to Putin, this is a natural reaction to the threats against the borders of his country rather than an occupation (Aljazeera, 24 February 2022). As the conflicts continue at the moment, the discourses generated by the conflict rather than the conflict itself have caused specific concepts to be rediscussed. Among the leading of these discussions are the harsh political reactions when condemning the war, ethical violations contained by absurd sanctions imposed on Russian citizens and racist statements in the world public opinion.

The target population of the present study comprised statements in the international press related to the conflict which started between Russia and Ukraine on 24 February 2022. The "political" sanctions, "racist" statements, "ethical" stresses and "occupation" discourse which became prominent with the aforementioned statements shaped the sample of the study. Dismissal of Russian conductor Valery Gergiev from the Munich Philharmonic Orchestra (Apnews, 1 March 2022), disqualification of Russian and Belarussian athletes from tennis matches in Wimbledon and England and from paralympic games in Beijing (Skysports, 21 March 2022) and early closing of the exhibition entitled "Russian Avant-garde: Revolution in Art" at Hermitage Amsterdam Museum in Netherlands with full breakoff of the relations with Russia (Artdependence, 5 March 2022) were all qualified as political sanctions. During a press conference organized on 29 April 2022, the statement by the Pentagon spokesman John Kirby implying that an opposite approach would contradict with ethics and morality while presenting the conflict with occupation discourse provided a basis for addressing to ethics in a critical way. The statement made by the NBC reporter Kelly Cobiella during a live broadcast about people who had to flee their country, "These are not refugees from Syria, these are refugees from Ukraine. They are Christians. They are white" and the statement made by *The Telegraph* writer Daniel Hannan, "They seem so like us. That is what makes it so shocking. Ukraine is a European country. Its people watch Netflix and have Instagram. War is no longer something visited upon impoverished and remote populations" were discussed within the context of racism.

The question addressed by the Pentagon spokesman John Kirby (BBC, 29 April 2022) during a press conference regarding what ethical or moral individuals would defend Putin's actions in Ukraine, the former Deputy Attorney General of Ukraine David Sakvarelidze's statement that he felt sorry for the Ukrainians who died during the conflict just because they were blue-eyed and blond-haired Europeans and George Bush's blunder during a press conference that Russia unjustly and inhumanly occupied Iraq instead of Ukraine (Staff, 19 May 2022) were chosen via purposeful sampling.

The current study aimed to analyze the discourse generated in the international media organs that Russia had occupied Ukraine during the Russian-Ukraine conflict which started on 24 February 2022 from a critical perspective. The main purpose of the study was to reveal the latent approaches behind the occupation discourse generated by European countries during the Russian-Ukraine conflict and criticize the racist and political discourses generated in an ethical context.

The study used critical discourse analysis which is one of the qualitative research methods. Discourse in the broadest sense refers to symbolic interaction and communication phenomenon between individuals via oral, written and visual representations (Bloor and Bloor, 2007, Cited by: Ercan & Danış, 2019). "Above all, critical discourse analysis is not just an analysis method. It includes a wide area that gathers critical analyses, critical theories and critical practices" (Van Dijk, 2001, Fairclough, 2005, Cited by: Şah, 2020).

The study used Teun A. Van Dijk's sociocognitive framework as a reference. Van Dijk recommends a chart with two parts as macro and micro to examine a discourse. Expressing the micro structure as a syntactic analysis mode, Dijk suggests that it is possible to examine the word choices or sentence structures in this structure according to their active or passive structure. Separating the macro structure as thematic and schematic within itself, the author defines the thematic structure as topics, news entry and spots and categorizes the schematic structure with two main topics as status and interpretation (1983, 37). The present study chose a macro chart which is a semantic analysis method and discussed specific statements of politicians from countries which had considered the Russian-Ukraine conflict an occupation since the beginning of the conflict as a discourse. The study analyzed the origins of racist statements that emerged right after the conflict and how ethical the ethical emphases being made indeed were on the basis of these discourses.

The current study discussed ethics as a concept that was prone to being shaped differently according to cultures rather than a completely universal fact. The study which examined the discourses generated by the Russian-Ukraine conflict from a critical perspective aimed to distinguish the concepts of ethics and morals on the basis of the views of Kant and Hegel and included views which argued that these philosophers had built some of their theories with a Euro-centralist and at times racist point of view. It is possible to consider these statements a primary reason for the building of the present study in an ethical context and the inversion of the study towards a criticism of ethics.

The study concluded that specific European countries, primarily the USA and UK generated the discourse that Russia had occupied Ukraine with a political reflex rather than an ethical attitude which cares about human life.

Giriş

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin uzun yıllardır Ukrayna'yla yaşanan gerilimli süreci 24 Şubat 2022 tarihinde resmi bir askerî operasyona çevirdi. Ukrayna'nın Nazizm askerlerinden arındırılması gerektiğini vurgulayarak başlatılan operasyon tüm dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Ülkesinin Rusya'yla diplomatik ilişkisini tamamen kesen Volodomir Zelenski, ülke genelinde bir seferberlik ilan etti ve Rusya'ya askerî operasyonlarla yanıt verdi. Karşılıklı şiddetli çatışmaların yaşandığı bu operasyonlar birçok kaynak (abcNEWS, 25 Şubat 2022) tarafından İkinci Dünya Savaşı'ndan (1939-1945) beri Avrupa'da yaşanan en büyük konvansiyonel savaş operasyonu olarak değerlendirildi. Bazı kaynaklar (*The Economist*, 26 Şubat 2022) bu çatışmayı bir işgal/istila olarak adlandırırken; Putin, çatışma başlangıcında yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında, 1997 yılından beri sınırlarını genişleten NATO'nun Ukrayna aracılığıyla Rusya'nın güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturduğunu yineliyordu. Putin'e göre, bu bir işgal değil ülkesinin sınırlarına yapılan tehditlere karşı verilen olağan bir tepkiydi (Aljazeera, 24 Şubat 2022). Çatışmalar an itibariyle devam ederken çatışmadan ziyade, çatışmanın ürettiği söylemler de bazı kavramların yeniden tartışılmasına neden oldu. Bu tartışmaların başında savaşı kınarken verilen sert politik tepkiler, Rusya vatandaşlarına uygulanan absürt yaptırımların içerdiği etik ihlaller ve dünya kamuoyuna yansıyan ırkçı ifadeler gelmekteydi.

Latince "ethica" kelimesinden gelen etik kelimesi Antik Yunan'daki "ethikos" Türkçe anlamıyla ahlaki, ahlaki karakter ve ahlaki olan anlamlarına gelmektedir (Özturan, 2011). Kavram aynı zamanda bu kökenden türeyen kişilik, tavır ve karakter anlamına gelen "ethos" kelimesinden türemiştir (Peters, 2004). Etik, insanın her türlü eyleminde iyiyi ve

kötüyü ayırt etmesinde, filozofların erdemli insan olma arayışındaki temel itkilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Irkçılık (racism) kelimesi ise İngilizceye 1930'ların ortalarında girmiştir. Irkçılığın Cambridge sözlüğü (2022)'ndeki ilk tanımı "farklı bir ırka mensup insanlara haksız muamele; onlara karşı şiddet içeren davranışlar" olarak geçmektedir. İkinci tanım ise "bazı insan ırklarının diğerinden daha iyi olduğu veya sadece kendi ırklarına dayalı bir grup insanın üstün olduğu" görüşüdür.

Rusya-Ukrayna çatışmasının resmî olarak başlamasıyla birlikte, tüm dünya, bazı ülkelerin Rus uyruklu vatandaşlara uyguladığı bazı sert yaptırımlara şahitlik etmiştir. Absürt sayılabilecek kararlardan biri İtalya'daki Bicocca Üniversitesi'nden gelmiştir. Rusya ve Rus edebiyatıyla ilgili dersler veren Profesör Paolo Nori adlı bir yazar, vermeyi planladığı Dostoyevski dersinin yönetimce ertelendiğini duyurmuştur. Yönetim bu kararın gerekçesini, "içinde bulunduğumuz bu gergin dönemde üniversite içinde bir polemiğe yol açmamak", olarak göstermiştir (Rahman, 2 Mart 2022). Twitter'da gündem (tt) olan sansasyonel uygulama sonrası üniversite, kararı hemen geri çekmiş ve dersin planlandığı süreçte işleneceğini belirtmiştir. Politik kararlardan etkilenen sanatçılardan biri de 28 Aralık 1986'da hayatını kaybeden Andrey Tarkovski'dir. Günlüğünde yine kendisi gibi bir Rus olan Nikolay Berdyayev'den alıntı yapan Tarkovski, her türlü milliyetçiliğe karşı tiksinti duymakta olduğunu belirtmektedir (1994, 358). Ne var ki yaşadığı süreçte filmleri Sovyet yetkilileri tarafından defalarca yasaklanan yönetmen, çatışma esnasında da uyruğundan dolayı İnternet Movie Database'nin (IMDB, 2022) en iyi 250 film sıralamasından çıkarılmıştır (Habermotto, 3 Mart 2022). "Malumatfuruş" adlı yalan haberleri doğrulama sitesi bu kararın IMBD tarafından değil, sıralamayı düzenli oy veren kullanıcıların değiştirdiğini belirterek haberin gerçeği yansıtmadığı iddia etmiştir (4 Mart 2022). IMBD'nin bu oylama kriterlerine dair herhangi bir detay paylaşmaması ve listenin hızlı değişiminin çatışmanın ilk günlerine denk gelmesi, bu değişimin Rusya'ya karşı uygulanmış bir yaptırım olduğu şüphesini uyandırmaktadır. İMBD'nin yaptırımı dolaylı olarak gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Ancak benzer bir kararın doğrudan alınmasını destekleyen sanatçılar da bulunmaktadır. Alina Gorlova adlı Ukraynalı yönetmen, yayımlamış olduğu açık mektupta (Cineuropa, 8 Mart 2022), tüm Rus sinemasının dünya çapında engellenmesini, üretim yeri Rusya olan yapımların ve son iki yıldır Rusya'da yaşayan yönetmenlerin yasaklanması talebini açıkça ifade etmiştir. 2021 yılı sonu itibariyle, 222 milyon adet abonesi bulunan Netflix (Ruby, 1 Mayıs 2022) de IMBD'nin aldığı karara paralel bir duruş sergilemiştir. Bazı Rus yapımı dizilerle yollarını ayıran Netflix, aynı zamanda Tolstoy'un başyapıtı sayılan *Anna Karenina* romanından uyarlayacağı diziyi doğrudan durdurma kararı almıştır (Goddard, 4 Mart 2022). Gerekçe yine Tolstoy'un Rus uyruklu olmasıdır. Tarkovski'nin günlüğünde alıntıladığı yazarlardan bir diğeri olan Tolstoy, 12 Aralık 1898 yılında A. F. Mood'a yazdığı bir mektupta: "Son sayıda yurtseverlikle ilgili, bunun iyi bir şey olabileceğine dair bazı düşünceler okudum. Bu üzücü." cümlelerine yer vermiştir (1994, 268). Bu cümlelere bakıldığında, Tolstoy'un yurtseverliğe dahi mesafeli yaklaştığı net biçimde görülmektedir.

Rusya-Ukrayna çatışmasından nasibini alanlar sadece ölmüş sanatçılar da değildir. Münih Filarmoni Orkestrası'nın Rus şefi Valery Gergiev'in istifa ettirtilmesi (Apnews, 1 Mart 2022), Rus ve Belaruslu sporcuların Wimbledon ve İngiltere'deki tenis maçlarından ve

Pekin Paralimpik oyunlardan menedilmesi (Skysports, 21 Mart 2022), Hollanda Ermitaj Amsterdam Müzesi'nin "Rus Avangardı: Sanatta Devrim" isimli sergiyi erkenden kapatması (Artdependence, 5 Mart 2022) ve Rusya'yla ilişkisini tamamen kesmesi de diğer yaptırımlar olarak görülebilir. Bu yaptırımları uygulayan ülkelerin politik olarak Rusya'ya mesafeli oldukları bilinmektedir.

Politik kelimesi Fransızca "politique" kelimesinden gelmekte ve Türkçede de "siyasi" kelimesiyle karşılık bulmaktadır (Nişanyan, 10 Haziran 2022). Politik kelimesinin ikinci karşılığı (TDK, 25 Haziran 2022) ise, "belli bir hedefe ulaşabilmek için uzlaşmayı, iyi geçinmeyi amaçlayan" anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında konu, sivillerin göç etmek zorunda kaldıkları, öldükleri ya da sakat bırakıldıkları bir savaş hâli olduğunda verilmesi gereken tepki, hem etik hem de politik açıdan "Savaşa Hayır!" olmalı gibi görünmektedir. Ne var ki çatışma esnasında medyada üretilen işgal söylemini üreten bazı ülkelerin yaptıkları etik vurgular ile sergiledikleri politik yaklaşımların örtüşmemesi, bu ilişkiler bütününü eleştirel biçimde analiz etmeyi gerekli kılmaktadır.

Çalışma, etiği tümüyle evrensel bir hakikatten ziyade kültürlere göre farklı şekillenmeye yatkın bir kavram olarak ele almaktadır. Rusya-Ukrayna çatışmasının ürettiği söylemlerin eleştirel olarak incelendiği çalışmada, etiği kavramsallaştıran bazı filozofların metinlerinde karşılaşılan Avrupa merkezci bakışla oluşturulmuş ırkçı söylemlerine de yer verilmiştir. Bu ifadeler çalışmanın etik bağlamda kurgulanmasının ve aynı zamanda bir etik eleştirisine doğru evrilmesinin de başlıca gerekçesi olarak görülebilir.

1.Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışma, 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna çatışması esnasında uluslararası basın-yayın organlarında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği yönünde üretilen söylemi eleştirel bir bakış açısıyla çözümlemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel amacı, Avrupalı ülkelerin Rusya-Ukrayna çatışması esnasında ürettiği işgal söyleminin ardındaki örtük yaklaşımları açığa çıkarmak ve üretilen ırkçı ve politik yaklaşımlara da etik bağlamda bir eleştiri getirmektir. Çatışma başladığı anda ülkeler politik tercihlerini sergilemek adına uluslararası medyaya ilk tepkilerini vermişlerdir. Bazı ülkelerin Rusya'yı doğrudan işgalci olarak nitelemeleri, çalışmanın "Uluslararası medyada işgal söylemini savunan devletler hangileridir?" araştırma sorusuyla başlamasına neden olmuştur. Çatışma başlar başlamaz uluslararası basın yayın organları (Habertürk, 24 Şubat 2022) taranarak işgal söylemini üreten devletlerin ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupalı ülkeler olduğu saptanmıştır. Aynı ülkelerin çatışmanın hemen ardından çeşitli ülkelerde Rus sporculara, sanatçılara ve Rusya vatandaşlarına sert politik yaptırımlar uygulaması ve birçok siyasetçinin ırkçılık içeren ifadesinin basına yansıması, çalışmada "İşgal söylemini üreten Avrupalı devletlerin geçmişte ırkçılıkla ilişkisi var mıdır? Var ise bu ırkçılık köktenci bir yaklaşım mıdır yoksa yalnızca politik bir refleksten mi kaynaklanmaktadır?" sorusunun sorulmasına zemin hazırlamıştır. İşgal söylemini savunan Avrupalı ülkelerin basına verdikleri demeçlerde, işgalin etik ve ahlâk çerçevesinde sığmadığına dair yaptıkları vurgular, "Etik ve ahlak kavramları arasında fark var mıdır? Var ise bunlar nelerdir?" gibi soruların yanı sıra "Etik ve ahlak Batı'da ortaya

çıkan evrensel kavramlar mıdır, yoksa bu kavramlar ülkelere ve kültürlere göre değişiklik gösterir mi? sorularının da sorulmasını gerekli kılmıştır.

1.2.Çalışmanın Özgünlüğü

Çalışmanın özgünlüğü hakkında birkaç temel noktadan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, metnin Rusya-Ukrayna çatışmasının politik nedenleri ya da sonuçlarından ziyade ürettiği söylemlere ve onun etik ile olan ilişkisine değinilerek oluşturulmasıdır. Etik bağlamda kurgulanan çalışmada, söz konusu kavramın eleştirel bir süzgeçten geçirilmesi de özgünlük açısından önem arz etmektedir. Konu savaş olduğunda üretilen metinlerin birçoğunun etikten ziyade, politik analizler içerdiği bilinmektedir. Buna en iyi örnek, bu çalışma kapsamında ele alınan konulardan bazılarının kısa gazete yazılarında da ele alınmasıdır. Ne var ki bu metinlerin tamamı ya Rusya'yı ya da Avrupa'yı savunan veya onlarla arasına politik nedenlerle mesafe koymuş olan yayın organlarınca şekillendirilmiştir. Bu çalışmanın tüm tarafları eşit düzlemde ele alarak yalnızca söylemler üzerinden yola çıkması, çalışmanın özgünlüğüne işaret eden diğer bir nokta olarak yorumlanabilir.

2.Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan eleştirel söylem analizinden yararlanılmıştır. Söylem, en geniş anlamıyla; sözlü, yazılı ve görsel temsiller yoluyla bireyler arasındaki sembolik etkileşim ve iletişim olgularına gönderimde bulunmaktadır (Bloor ve Bloor, 2007, akt: Ercan & Danış, 2019). Eleştirel söylem analizi (critical discourse analysis), söylemin eleştirel analizine yönelik çeşitli yaklaşımları içeren disiplinlerarası bir alandır. "Her şeyden önce, eleştirel söylem analizi, sadece bir analiz metodu değildir; eleştirel analizi, eleştirel teoriyi ve eleştirel pratikleri bir araya getiren geniş bir alanı kapsar" (Van Dijk, 2001; Fairclough, 2005, akt: Şah, 2020). Yöntemin inşa edilmesine katkı sunan birçok yazar bulunmaktadır. Bunların başında Norman Fairclough, Teun A. Van Dijk, Ruth Wodak, Ron Scollon ve Siegfried Jager gibi teorisyenler gelmektedir. Eleştirel söylem analizi, tüm araştırmacıların tek bir başlık altında sınırlanan metotlardan biri değildir. Yöntem, tanımı ve doğası gereği çalışanların uzmanlık alanları ve odaklanacağı noktalar açısından da değişkenlik göstermektedir. Ruth Wodak (2002, 6), eleştirel söylem analizinin medya söylemleri, ırkçılık ve politik söylemleri analiz etmede öne çıktığını belirtmektedir. Çalışmalarını medya ekseninde kurgulayan Teun A. Van Dijk "Critical Discourse Analysis" isimli makalesinde ise, eleştirel söylem analizini "temel olarak sosyal gücün kötüye kullanılması, tahakküm ve eşitsizliğin sosyal ve politik bağlamda metin ve de konuşma tarafından nasıl meşrulaştırıldığını ve yeniden üretildiğini inceleyen bir tür söylem analizi araştırması" olarak özetlemektedir. Yazar aynı metni (352)'inde, "eleştirel söylem analistlerinin bu tür muhalif araştırmalarda net bir duruş sergileyerek toplumsal eşitsizliği anlamak, ifşa etmek ve de ona direnmek istediğini belirtmektedir."

Çalışmada Teun A. Van Dijk'in sosyo-bilişsel yaklaşımı referans alınmıştır. Van Dijk, bir söylemi incelemek için makro ve mikro olmak üzere ikiye ayrılan bir şema önermektedir. Mikro yapıyı sentaktik bir analiz biçimi olarak ifade eden Dijk, bu yapıda sözcük seçimlerinin ya da cümle yapılarının aktif veya pasif yapılarına göre incelenebileceğini belirtmektedir. Makro yapıyı kendi içinde tematik ve şematik olmak üzere ayıran yazar,

tematik yapıyı; başlıklar, haber girişi ve spotlar olarak belirtirken, şematik yapıyı durum ve yorum şeklinde iki ana başlıkla kategorize etmiştir (1983, 37). Çalışmada, semantik bir analiz yöntemi olan makro şema tercih edilmiştir. "Makro yapı çözümlemesinde başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardalan ve bağlam bilgisi, olay taraflarının olayları değerlendirmesi gibi unsurlar ele alınmaktadır" (Özer, 2022).

"Van Dijk teorik ilgisi çerçevesinde söylemi–konuşma etkileşimi ve yazılı metinler kadar, jest ve mimikleri, imajları ve diğer semiyotik biçimleri de kapsayan- bir iletişimsel olay olarak ele almaktadır" (Şah, 2020). Bu bağlamda çalışmada, Rusya-Ukrayna çatışması başladığı gibi çatışmaya işgal olarak yaklaşan ülke siyasetçilerinin bazı ifadeleri söylem olarak ele alınmıştır. Çatışmanın ardından ortaya çıkan ırkçı ifadelerin kökenleri ve yapılan etik vurguların ne kadar etik olduğu, bu söylemler üzerinden analiz edilmiştir.

2.1.Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini, 24 Şubat 2022'de Rusya-Ukrayna arasında başlayan çatışmayla birlikte uluslararası basına yansıyan ifadeler oluşturmaktadır. Bu demeçlerle birlikte öne çıkan "ırkçı" ifadeler, "etik" vurgular ve "işgal" söylemi çalışmanın örneklemini şekillendirmiştir. Pentagon Sözcüsü John Kirby (BBC, 29 Nisan 2022)'nin konuştuğu bir basın toplantısında Putin'in Ukrayna'da yaptıklarının hangi etik ya da ahlaki bireyler tarafından savunulabileceğine dair sorusu, eski Ukrayna başsavcı yardımcısı David Sakvarelidze'nin çatışma esnasında ölenlerin sırf mavi gözlü ve sarı saçlı Avrupalılar olduğu için duyduğu üzüntüyü belirttiği açıklaması ve George Bush (Staff, 19 Mayıs 2022)'un katıldığı bir basın toplantısında Rusya'yı Ukrayna işgal etmekle suçlamak isterken Irak'ın tamamen haksız ve zalimce işgal edildiğini söylediği açıklaması amaçlı örnekleme ile seçilmiştir.

3.Kavramsal Çerçeve

Etik kavramı; iletişim biçimlerinin değişmesi, medyanın sosyal medyaya doğru evrilmesi ve bilimlerin kategorize edilmesinin ardından çok daha görünür hâle gelmiştir. Etik, günümüzde iletişim ve sanat alanlarının yanı sıra; tıp, siyaset, psikoloji ve hukuk gibi alanlarda da sıklıkla tartışılır bir kavram hâline gelmiştir. Etik, gündelik kullanımının dışında felsefi bir kavramdır. Yıldız (2010, 24)'a göre Levinas gibi bazı çağdaş düşünürler etiği "ilk felsefe" olarak adlandırmaktadır. Modern zamanlarla birlikte etik kavramının gündelik hayatın içine dahil edilmesi bazen onun ahlâk kavramıyla karıştırılmasına hatta bazen de çeşitli kaynaklarda doğrudan ahlâkla eş anlamlı olarak kullanılmasına sebep olmaktadır. Türkçe sözlüklerde (TDK, 2022) karşımıza çıkan "ahlaki, ahlakla ilgili, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan bilim dalı" tanımı da bu savı destekler niteliktedir. Etiği ve ahlâk kavramını iç içe kullanan düşünürler olduğu gibi, onu ayrı biçimde kategorize eden yazarlar da bulunmaktadır. Nedim Yıldız "Etik ve Ahlak Ayrımı" adlı makalesi (2010, 25)'nde bu iki kavramın farklarına dikkat çekmektedir. Yıldız'a göre etik, evrensel hakikatlere işaret eden felsefi bir bilgi alanıdır ve bazı sorulara cevap arar:

> *"Etik temel olarak adil, iyi, erdemli ve ahlaklı gibi kavramları sorgularken insan nasıl yaşamalıdır? İnsan hayatının amacı mutluluk mu olmalı, yoksa hakikati, erdemli olmayı mı amaçlamalıyız? İnsan, belirlediği iyi bir amaca ulaşmak için kötü ve olumsuzluklar içeren bir yol izlemek hakkında sahip midir?"*

Ahlak ise belli bir zaman ve mekânda ortaya çıkmış gelenek, görenek ve kültürel değerler dizisini kapsar. Cevizci (2002, 3)'in ahlâkın oluşmasındaki kültürel ve tarihsel değişkenliğine dikkat çektiği ifadeleri şöyledir:

> *"Ahlak: bir kültür çevresi içinde kabul görmüş, belirlenmiş ve tanımlanmış değerler manzumesi ve amaçlarla, bu değerlerin nasıl yaşatılacaklarını, söz konusu amaçlara nasıl ulaşılacağını ortaya koyan kurallar öbeği veya bir insan topluluğunun belli bir tarihsel dönem boyunca, belli türden inanç, emir, yasak, norm ve değerlere göre düzenlenmiş ve söz konusu düzenlemeye bağlı olarak töreleşmiş, gelenekleşmiş yaşama biçimidir."*

Kant "Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi" adlı metninin önsözünde (2002, 2) eski Yunan felsefesinin fizik, mantık ve etik olmak üzere üçe ayrıldığını ve etiğe "ahlak öğretisi" de denebileceğini belirtmektedir. Kant'ın, etiğe bu şekilde yaklaşmasının altında ahlakı evrensel bir yasa olarak temellendirme çabası yatmaktadır. "Kant; tıpkı Rousseau gibi bireyi özerk bir varlık sayarak, ahlakı, özerk bireyin ne dışsal şartları zorlamasıyla ne de dinî akidelerin baskısıyla oluşan, bireyin özerkliğine bırakılan bir alan olarak değerlendirmektedir" (Çiğdem, 1993, 90). Ne var ki Kant, etiği kurgularken tıpkı Aydınlanmayı tanımladığı gibi oldukça teorik bir düşünce biçimiyle hareket etmiştir. Aydınlanmayı bir ergin olma durumundan kurtulmak, insanın aklını hiçbir etki altında kalmaksızın kullanma cesaretini göstermesi (sapere aude) olarak tanımlayan Kant (2005, 225)'a göre, akıl aynı zamanda iyi ve kötünün ayırt edilmesindeki temel unsurdur. Cevizci (2015, 752)'ye göre Kant, akılcılık ve etik arasında da aynı bağlantıyı kurmuştur:

> *"Kant modern bilimi temellendirmek için kullandığı, eleştirel felsefesinin bir gereği olan aynı analizi, etik alanına geçtiği zaman da sürdürür. Çünkü ona göre, bizim duyusal sezgide verilen nesnelere ilişkin sezgisel bilgimiz yanında, bir de moral/ahlak bilgimiz vardır. Buna göre, biz insanlar "doğruyu söylemenin görevimiz olduğunu","insan hayatına saygı göstermek gerektiğini" biliriz."*

Kant'ın etik anlayışı, akıl aracılığıyla şekillenen ve ön kabuller içeren sistematik bir yaklaşımdır. Bu bağlamda etik, herhangi bir davranışın veya bir ilişkinin kültürden veya toplumdan bağımsız olarak değerlendirilebileceğine işaret eder. Ancak insanın, modern dönemde bu denli özerk bir iradeyle, her şeyden bağımsız biçimde akıl yürütmesi neredeyse imkânsızdır (Berk, 2021, 45). Kant'a göre, kendiyle kurulan ilişki sonrası edinilen bireysel yargılar, doğrudan etiğin alanına girmektedir. Etik, eşine sadık olan bir kişinin başkasına arzu duymaması değil; o kişiyi arzulamasına rağmen bu içgüdüye karşı koyabilmesiyle ilgilidir. Eşine yakalanma ya da yasaların onu cezalandıracağı korkusuyla değil; bu ilişkiyi kimsenin görmeyeceği, duymayacağı ve öğrenemeyeceği koşullar ona sağlansa bile bu eylemi insani değerlere aykırı bulduğu için gerçekleştirmemesiyle ilişkilendirilebilir. Maclntyre'e göre Kant, bu yaklaşımı "iyi irade" olarak tanımlamaktadır (2001, 219). Ioanna Kuçuradi'nin "iyi isteme" olarak Türkçeleştirdiği eylem, Kant *(2002, 8)* tarafından şöyle özetlemektedir:

> *"İyi isteme, etkilerinden ve başardıklarından değil, konan herhangi bir amaca ulaşmağa uygunluğundan da değil, yalnızca isteme olarak, yani kendi başına iyidir; ona, kendi başına ele alındığında, onun herhangi bir eğilimin, hatta*

> *isterseniz bütün eğilimlerin topunun birden, lehine gerçekleştirebileceği her şeyden, karşılaştırılamayacak kadar daha yüksek değer verilmelidir."*

Kant'a göre, bu irade dışında koşulsuz şekilde iyi hiçbir şey yoktur. İyi iradenin temelini de insan ne yaparsa yapsın, ne yapmaya niyetlenirse niyetlensin ödevi için yapması oluşturmaktadır. Yani eğer kişi eşini aldatmama eyleminin karşılığında, içten içe eşinden daha çok sevgi bekler ya da kendisinin çok dürüst biri olduğunu düşünmesi beklentisiyle hareket ederse dahi, bu durum iyi irade olarak sınıflandırılamaz. Kişi, belki eylem olarak etik bir kusurda bulunmamıştır; ancak koşulsuzluk ilkesini zihnen de olsa ihlal ettiği için iyi iradeye ulaşamamış olur. Ernst Cassier (2014, 20)'e göre Kant, insan doğasına yüklediği bu ahlaki temelleri Rousseau'nun öğretilerinden referans almıştır.

> *"Kant'ın övdüğü şey, etikçi Rousseau'nun her türlü çarpıtmanın ve örtünün ardında, insanın kendine biçtiği ve tarihinin akışı boyunca giydiği bütün maskelerin ardında, yeniden "gerçek insanı" görmüş, yani onun asıl ve değiştirilemez görevini anlamış ve ona itibarını iade etmiş oluşuydu."*

Rousseau'nun ve Kant'ın ortak noktada birleştiği "gerçek" insanın değiştirilemez ödev bilinci bazı filozoflara göre çeşitli tutarsızlıklar barındırmaktadır.

Bezci (2005, 52)'ye göre "Hegel, Kant'ın ödev etiğinin akla dayandığını bir anlamda kabul etse de ona göre Kant; ikiye böldüğü insanın aklına, doğal istek ve arzularını bastırma görevi vermiştir." Ona göre asıl sorun da işte bu noktada başlamaktadır. "İnsan, arzu ve isteklerini bastırmaya nasıl motive edilecektir? Hegel'e göre Kant, "niçin ahlaklı olmalıyız" sorusunu yanıtlayamaz. Zira Kant, kişisel çıkarlarla toplumsal değerler arasında bir bağ kurmaya çalışmamaktadır." Bezci, Hegel'in, etiği değerler ve çıkarlar arasında bir köprü kurmak amacı olan bir kavram olarak ele aldığını aktarmaktadır. Hegel'in, Kant'ın âdeta matematiksel formüller olarak teorize ettiği ve özgürlüğe ulaşmanın yegâne amacı olarak gördüğü etik ilkelerinin soyut bir düzlemde kaldığını ve toplumla bağdaşmadığını savunmaktadır. Bezci (52)'ye göre "Hegel'e göre soyut olan ve akılla kavranan etik yargılar toplum ilkeleriyle birleştirilmelidir. Hegel'in önerdiği toplumda kişiler eşini aldatmaya ihtiyaç duymadıkları gibi bunun yasalarla sınırlandırılmasına ve insanların bu duyguları bastırmasına da hiç gerek yoktur." Hegel'in Kant'a duyguları bastırma ve etiği evrensel ve ahlaki bir zeminde temellendirmenin çerçevesinde getirdiği eleştiriler Annemarie Pieper'in "Etiğe Giriş" adlı metni (2012, 19)'ndeki bazı ifadeleri hatırlatmaktadır. Bu ifadeler, aynı zamanda ahlâkın etiğe içkin olsa da ondan farklı bir kavram olduğunu savunan görüşleri de özetler niteliktedir:

> *"Hiç kimse teoloji sayesinde dindar olamayacağı gibi etikle de ahlaklı olamaz. Bununla birlikte etik, eleştirel sorgulama yoluyla, ahlaka yönelik doğal bakışın aydınlatılması bakımından hayata katkı sunabilir. O halde etiğin konusunu ahlaki eylem ve yargılar oluşturur."*

Bu bağlamda etiği eyleme göre değil; eylemin arkasında yatan istence göre şekillendiren Kantçı etik sert çizgilerinden dolayı, etiği eylemsel bir yaklaşımla kültürel ve toplumsal alana eklemlenmesi gereken bir olgu olarak gören Hegelci etik ile net biçimde ayrışmaktadır.

4.Bulgular ve Yorumlar

4.1.John Cirby'nin "Etik ve Ahlak" Vurgusu Analizi

"Putin'in ve onun askerlerinin Ukrayna'da yaptıklarını etik (ethical) ve ahlâklı (morality) bir bireyin haklı çıkarabileceğini düşünmek zor" (Heinrichs, 5 Mayıs 2022).[1]

Pentagon sözcüsü John Kirby'nin, Rusya'yı vahşetle suçladığı bir röportajında etik ve ahlak kavramlarını bir arada kullandığı görülmektedir. Pentagon sözcüsü, cümlesini "Putin'in psikolojisi hakkında konuşamayabilirim ancak hepimizin onun ahlaksızlığı (depravity) hakkında konuşabileceğini düşünüyorum" ifadeleriyle bitirmiştir. Kirby, ifadesinde ahlak çerçevesinde kullandığı "moral" ve "ethic" (etik) kelimelerinin yanına, bazen "günahkârlık" çoğunlukla "ahlâksızlık" anlamında kullanılan "deprave" (Cambridge, 2022) kelimesini de eklemiştir.

John Kirby, yaptığı açıklamada, etiği hem kültürel hem de felsefi anlamıyla kullanmıştır. Çatışmayı işgal olarak nitelemenin ahlâki ve etik bir mecburiyet olduğuna dikkat çeken Kirby, bu söyleminde etiği Kantçı anlamda kullanmış gibi görünmektedir. Kirby'ye göre, insan canına mal olan bir çatışmayı işgal olarak nitelemek ve bu işgali kabul edilemez bulmak "iyi irade"nin bir gereği olarak dile getirilmelidir. Kirby'nin ve ülkesinin işgal söylemini üretirken yaptığı uyarıların Kantçı etik ile örtüşmesi için bazı koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu koşullardan en hayati olanı ise, etik ve ahlak vurgularını yalnızca Rusya-Ukrayna çatışma esnasında değil, daha önce gündeme gelen çatışmalarda, işgallerde ya da savaşlarda da yapmış olması gerekmektedir. Ölen insanların renkleri, ırkları, cinsiyetleri ya da statüleri fark etmeksizin aynı duruşu sergilemek Kant etiğine göre bir mecburiyettir. Geçmişte ABD'nin, etik cağrılardan ziyade daha çok işgal konusunda çeşitli suçlamalara maruz kalmış olduğu bilinmektedir. Rusya-Ukrayna çatışması esnasında Amerikan eski başkanı George Bush'un katıldığı bir programda yapmış olduğu bir işgal gafı, Amerika'nın geçmişte karıştığı bir işgal eylemini ve ürettiği tartışmaları tekrar gündeme getirmiştir.

4.2.George Bush'un Irak İşgali Gafı Analizi

"Rusya'daki kontrol ve dengelerin eksikliği, tek bir adamın Irak'ı tamamen haksız ve acımasız bir şekilde işgal etme kararıyla sonuçlandı-yani Ukrayna'yı kastediyorum" (Mencarelli, 19 May 2022). [2]

Literatürde politik bir ifade olarak işgal söyleminin birçok örneği bulunmaktadır. Irak'ın 2 Ağustos 1990 yılında Kuveyt'e yaptığı askeri operasyon da birçok ülke tarafından bir işgal olarak değerlendirilmiştir. Operasyonu düzenlediği süreçte bunun mecburi bir harekât olduğunu savunan Irak, sonrasında 52,4 milyar dolarlık bir işgal tazminatı ödemeyi kabul etmiştir (France24, 2022). Bu operasyonu işgal olarak niteleyen koalisyon güçleri ABD öncülüğünde Irak'a karşı 17 Ocak 1991'de askerî bir operasyon düzenlemiş ve 28 Şubat 1991'de Kuveyt'i geri almıştır. Operasyon Irak'ın işgaline karşı askerî bir operasyon olarak yorumlansa da Mart 2003'te ABD'nin öncülüğünde Irak'a düzenlenen askerî operasyon bazı kaynaklarca doğrudan "işgal" olarak değerlendirilmiştir.

[1] It's hard to look at what's he doing ın Ukraine, what his forces are doing Ukraine and think that any ethical, moral individual could justify that. I can't talk to his psychology but ı think we can all speak to his depravity.

[2] The result is an absence of checks and balances in Russia, and the decision of one man to launch a wholly unjustified and brutal invasion of Iraq — I mean of Ukraine"

Operasyon öncesi Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair'in ve Bush'un söylemleri Irak'a yapılanın sadece bölgenin kitle imha silahlarından arındırılması amacıyla gerçekleşen bir operasyon olduğu yönündedir (BBC, 2003). Zamanla ortaya çıkan bazı kanıtlarla birlikte bu iddia inandırıcılığını kaybetmiştir. 2015 yılında CIA'in Bush'a Saddam Hüseyin yönetiminin kitle silahı ürettiğine dair bir bulguya rastlanmadığını sunan bir raporun (Sputniknews, 2018) ortaya çıkması, ABD'nin eski Şam büyükelçisi Robert Ford'un operasyonu ABD'nin en kötü dış politika kararı olan bir işgal olarak nitelemesi (Sputniknews, 2021), Blair'in Irak Savaşı döneminin savunma bakanı Geoff Hoon'un işgalin yasa dışı olacağına dair hukuki tavsiye notunun Blair tarafından yakılması emrine uymadığını itiraf ederek belgeyi basınla paylaşması (Guardian, 2022), operasyonun işgal olarak nitelenmesi savını güçlendiren etmenlerdir.

Amerika'nın Irak'ı işgal ettiği savını resmi olarak hiçbir zaman kabul etmeyen George Bush'un Rusya-Ukrayna çatışması esnasında yaptığı basın toplantısında ağzından kaçırdığı bir cümle bu tartışmanın yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Katıldığı bir programda Putin'i Ukrayna konusunda sert biçimde eleştiren Bush, "tek bir adamın kararıyla Irak tamamen haksızca ve zalimce işgal edilmiştir" cümlesini kurmuştur. Hatasının hemen farkına varan eski başkan ülke ismini Ukrayna diye düzeltmiş ve gülümseyerek izleyicilere yetmiş beş yaşında olduğunu hatırlatmıştır (Mencarelli, 2022). Bazı kaynaklar konuşmanın bu kısmını gaf olarak nitelendirse de, Bush'un ifadelerinin bir "parapraksi" (dil sürçmesi) ya da Latince anlamıyla "lapsus linguae" (sürçülisan) olduğunu iddia edilebilir. Freud (1914, 106)'a göre dil sürçmeleri basit bir hatadan ziyade bilinçaltının bir dışavurumudur. Bu çerçeveden bakıldığında Bush, bu röportajda farkında olmaksızın 19 Mart 2003'te ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin Irak'ı işgal ettiğini açıkça itiraf etmiştir. *Guardian* köşe yazarı Arwa Mahdawi, gafı "Seyirci Bush'a güldü ancak ben gülmüyorum" başlığıyla köşesine taşımış, birçok Arap'ın ve haksız yere tutuklanarak ABD ve İngiliz askerlerince işkence görmüş olan savaş esirlerinin de güldüğünü düşünmediğini belirtmiştir. ABD ordusunun seyreltilmiş uranyum içeren silah kullandığını ve Iraklı çocukların hâlâ doğum kusurlarıyla dünyaya geldiğini ifade eden yazar, bilgileri 2019 yılında baş araştırmacısı olduğu bir araştırmadan aktarmıştır (Mahdavi, 21 Mayıs 2022).

4.3.David Sakvarelidze'nin Sarı Saçlı ve Mavi Gözlü Avrupalılar Vurgusu Analizi.

"Yaşananlar benim için çok duygusal. Çünkü her gün, mavi gözlü ve sarı saçlı Avrupalı vatandaşların ve de çocukların Putin'in bombaları, füzeleri ve helikopterleri aracılığıyla öldürüldüğünü görüyorum" (Indiatoday, 28 Şubat 2022).[3]

Rusya-Ukrayna çatışması esnasında Avrupa ülkelerinin Rus sporculara, yönetmenlere ve sanatçılara uyguladığı yaptırımlar ırkçılıktan ziyade Batılı ülkelerin politik çıkarlarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ne var ki Ukrayna'dan taraf olan bazı ülkelerin ve vatandaşlarının bulundukları söylemler, doğrudan ırkçılığa işaret etmektedir. Irkçılık kelimesinin 1930 yılında kavramsallaşmasının ırkçılığın aynı yıllarda başladığı gibi bir yanılgıya düşülmemesi gerektiğine "Irk Kavramını Kim İcat Etti" metninde dikkat çeken Robert Bernasconi, *Oxford* sözlüğündeki "racism" kelimesinin 1930 yılındaki karşılığına dikkat çeker. Sözcüğün o yıllardaki anlamı şöyledir: "Diğer ırklardan insanlara, özellikle de kültürel ve ırksal bütünlüğe ve ekonomik refaha tehdit oluşturduğu düşünülen en yakındakilere karşı önyargı ve düşmanlığa yol açacak bir şekilde, özel bir ırkın

[3] It's very emotional for me because I see European people with blue eyes and blonde hair being killed, children being killed every day by [Russian President] Putin's missiles, helicopters and rockets"

üstünlüğüne inanmak." Bu tanımın başındaki diğer ırklardan insanlara yaklaşımına bakıldığında İngilizlerin sözlükte bu kelimeyi "biz" ve "onlar" gibi bir ötekileştirmeyle başlattığı ve ırkçılığı tanımlarken yine ötekileştirici bir dil tercih ettiği izlenimi vermektedir. Bernasconi (2015, 34)'nin ırkçılık kavramı henüz icat edilmeden önce verdiği bazı örnekler Batı ırkçılığının sadece kelimelerle ya da 1930 yılında başlamadığını açıkça göstermektedir:

> *"On beşinci yüzyıl İspanya'sında Hıristiyanlığa geçmiş ama yine de bu dine kabul edilmemiş Yahudilere karşı kullanılmış, kanın saflığına ilişkin yasalar vardı. On altıncı yüzyıl İspanyası'nda, Bartolomé de Las Casas'ın karşıtları, Amerikan Yerlilerine yapılan muameleyi onları insan olmadıkları gerekçesiyle haklılaştırdıklarında da tartışmalar çıkmıştı. On altıncı yüzyılda başlayıp on yedinci yüzyılda Atlantik üzerinde büyük bir operasyona dönüşen Afrikalı köle ticareti vardı. İspanyol veya İngilizler için, Yahudileri, Amerikan Yerlilerini ve Afrika'lıları sırf Afrikalı, Yahudi veya Amerikan Yerlisi oldukları için, karmaşık bir ırk sınıflandırmasına başvurmak bir yana, elde herhangi bir ırk kavramı olmadan bile sömürmek mümkündü."*

Bu kavrayış biçimi tıpkı ahlak konusunda kendini referans alarak farklı kültürden insanları ahlaksızlıkla suçlama eğiliminde olan toplumları ya da bireylerin tavırlarıyla benzerlik taşımaktadır. Tıpkı *Oxford*'un ırkı 1930 yılında kendi renginden ve dilinden referans alması gibi Ukrayna eski başsavcı yardımcısı David Sakvarelidze de çatışma esnasında BBC'ye verdiği röportajda aynı yaklaşımı sergilemiştir. David'in ifadeleri Avrupalıların, savaşlarda ölen esmer ve siyah gözlü olan veya Avrupalı olmayan beyaz sivillerin hayatlarından daha değerli olup olmadığını sorgular niteliktedir. NBC muhabiri Kelly Cobiella'nın canlı yayında ülkelerinden kaçmak zorunda kalan kişiler için söylediği "Bunlar Suriye'den gelen mülteciler değil bunlar Ukrayna'dan gelen mülteciler Hristiyanlar ve beyazlar" (Newslaundry, 28 Şubat 2022) ifadesi ise Sakvarelidze'nin örtük ifadesinin açığa çıkmış hâli gibidir. Fransa'da BFM TV'de yapılan bir yorum, ırkçılık pusulasını Suriye'den biraz daha farklı bir coğrafyaya kaydırsa da insanlığın temel renginin yine beyaz olarak referans alınmasını destekler niteliktedir: "21. yüzyıldayız, bir Avrupa şehrindeyiz ve sanki Irak'ta veya Afganistan'daymışız gibi füze atışı yapılıyor, hayal edebiliyor musunuz?" (Oneindia, 28 Şubat 2022). Belki de tüm bu söylemleri tek başına yansıtacak ifade ise İngiltere'den, *The Telegraph* yazarı Daniel Hannan'dan gelmiştir. Cümlesine "Bu sefer savaş yanlış" gibi oldukça taraflı bir noktadan başlayan Hannan, cümlesini "Çünkü bu insanlar bize benziyor, Instagram ve Netflix hesapları var. Artık savaş fakir, uzak bir ülkede değil" şeklinde bitirmiştir (Elbir, 1 Mart 2022). Hannan ahlakçılık ve ırkçılığın yanına sınıfsallığı da ekleyerek âdeta çıkabilecek olası savaşların Avrupalı, renkli gözlü, beyaz tenli ve zengin olmayan toplumlara zarar vermediği takdirde doğru olabileceğini savunacak potansiyelde bir yaklaşım sergilemiştir. Teun Van Dijk "Söylem ve İdeoloji" adlı metni (2003)'inde ırkçılığın Avrupa'da günlük yaşamın bir parçası olduğunu ve bu ırkçı pratiklerin bilişsel bir temele sahip olduğunu savunmaktadır. Dijk (53)'e göre "Irkçı ideolojiler Avrupa toplumu üzerinde dolaşan bir çeşit soyut bir sistem değildir. Aksine, bunlar pek çok Avrupalı'nın toplumsal zekasında tarihi, toplumsal ve kültürel olarak kemikleşmiş olan ve Avrupalı olmayan diğerleri hakkındaki inançlarını aşağı yukarı kontrol eden inançlardır."

5. Avrupa Merkezci Bir Kavram Olarak Etiğe Poli(E)tik Bir Eleştiri

Savaşı kınamanın insanların renklerine, ırklarına ve sınıflarına göre belirlenmesi etik kavramının gereğini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Ne var ki yüzlerce bilimsel yayının etik bağlamı oluşturulurken sıklıkla referans alınan ünlü filozoflar Kant ve Hegel'in

eserlerinde rastlanan bazı ifadeler, etiğin kendisinin de benzer bir Avrupa merkezci veya ırkçı bir yaklaşımla inşa edilip edilmediğine dair bir merak uyandırmaktadır.

Bernasconi'ye göre, Kant'ın eserlerine bugünün perspektifinden bakıldığında net biçimde ırkçılık içeren ifadelere rastlanmaktadır. Bu metinlerden en öne çıkanı "Güzel ve Yüce Duygusu Üzerine Gözlemler"dir. Bernasconi'ye göre Kant, bu metinde "nükte yapıyormuş havası çizse de açıkça birinin aptal olmasının onun renginin baştan aşağı kara olmasıyla eşdeğer olduğunu net biçimde belirtmiştir." Bilimsel anlamda ırk kavramının icat edilmesinde Kant'ın başrol oynadığını iddia eden Bernasconi; bu iddiasının yeni olmadığını, aynı iddianın bin dokuz yüzlerin başında Walter Scheidt'den de geldiğini aktarmaktadır. Scheidt'e göre de ilk ırk teorisinin yaratıcısı (urheber) Kant'tır. Irk tarihi konusunda bir otorite olan Earl W. Count da Kant'ın on sekizinci yüzyılın en derin ırkbilimsel düşüncesini ürettiği konusunda diğer yazarlarla aynı fikrindedir (2015, 38).

Dünya literatürüne büyük katkıları bulunan Konigsbergli filozof Kant ne yazık ki etik kavramını inşa ederken kendi renginden olmayan birini aptallıkla küçümsemeyi pek de kusurlu saymamaktadır. Elbette Kant'ın ırkçılığı tek başına inşa ettiği söylenemez. Henüz ırkçılık kavramı yokken yapılan bazı uygulamaların yine ırkçılığa işaret ettiği örnekler zaten bellidir; ancak ırkların kategorize edilmesi gibi katkılara özel bir çaba sarf etmek ileride yapılabilecek ırkçılığın önünü açmış da olabilir. Kant'ın Avrupa merkezciliğine yaptığı vurgular ırkçılığın tırmanmasına da hizmet eden diğer faktörlerden biri olarak okunabilir. Kant, "Değişik İnsan Irkları" başlıklı makalesinin "İnsan Türlerinin Farklı Irklara Bölünmesi" başlığında insan türünü; renge dayalı beyaz ve siyah ırk; -Coğrafya'ya dayalı- Hun ve Hint-Hindistan (Kızılderili) şeklinde 4 ırka bölerken, beyaz ırkın yaşam alanını büyük ölçüde Avrupa olarak belirlemektedir (akt Ekinci, 2019, 112). Kant'ın kavramlarına bu eksenden bakıldığında onun teorik yaklaşımının Avrupalı ve beyaz olduğu açıkça görünmektedir. Kant'ın benzer bir yaklaşımı Rousseau'ya yazdığı bir mektupta *(Cassier, 2014, 4)* da açığa çıkmaktadır:

> *"Bilgiye susuzluğu ve onu daha ileri götürmek için duyulan hırslı huzursuzluğu ya da her ilerleyişteki hoşnutluğu hissediyorum. Bir dönem tüm bunların insanlığın onurunu oluşturabileceğine inandım ve bundan haberi olmayan ayaktakımını hor gördüm. Rousseau beni doğru yola soktu. Bu kör üstünlük duygusu ortadan kalktı; insanlara saygı göstermeyi öğreniyorum ve bu incelemenin geri kalan herkese insanlığın haklarını sağlamlaştırmak için bir değer sunabileceğine inanmasaydım, kendimi sıradan bir işçiden çok daha yararsız bulurdum."*

Kant etiği evrensel ve hakiki bir kavram olarak inşa ederken sıradan bir işçinin insanlığın haklarına yararlı olabileceği gibi bir görüşü -en azından bu ifadesiyle- ıskalıyor gibi görünmekte ve kendi terimiyle kör üstünlük duygusuna devam etmektedir. Bu cümleler elbette ırkçılık bağlamında değerlendirilemez ancak kullanılan Avrupa merkezli ve beyaz üst dilin tınısı hemen hissedilmektedir. Bu Avrupa merkezci beyaz bakışa ne yazık ki Kant'ın etik kavramının aşkın bir üst dille oluşturduğu için eleştiren ve etiğin toplumla sentezlenmesi gerektiğini savunan Hegel'in ifadelerinde de rastlanmaktadır.

Bernasconi'ye göre Hegel, "Dünya Tarihi Üzerine Dersler" adlı metninde Afrikalıları barbar, zihinleri fetişlerle dolu birer yamyam olarak nitelemiştir. "Hegel'e göre en önemlisi de Afrikalıların kültürün bütünlüğü için gerekli unsurların tümünden yoksun olmalarıdır" (2015, 65). Bu ifadeler, Kant'ın ifadelerinde de rastlanan üst bakışı hatırlatmaktadır. Bernasconi'ye göre Hegel'i bu tavrından dolayı indirgemeci bir tavırla ırkçı ilan ederek felsefeye yaptığı katkıları yok saymak anlamsızdır; ancak "Hegel'in kibirli

bir edayla beyaz Anglo-Sakson protestanların üstünlüğünü varsaydığını ortaya koymak ise bir mecburiyettir" (2015, 68). Ne var ki bazı Hegel fanatikleri Hegel'e getirilen eleştirileri abartılı bulmanın yanı sıra aynı tutumu güncelleyerek ırkçı tutumu günümüzde yeniden üretmeye gönüllü bir profil çizmektedir. Bernasconi buna örnek olarak Duncan Forbes'ın 1975 yılında yazdığı Hegel'in "Dünya Tarihi Felsefesi Üstüne Dersler" kitabının giriş bölümünü gösterir. Bernasconi, Forbes'ın cümlesine "Hegel'i kibirli bir Avrupa-merkezci ya da Batı-merkezci olmakla eleştirerek kendi açık fikirliliğini göstermek moda oldu" gibi inkârcı bir ifadeyle başladığını aktarır. Bernasconi (68)'ye göre Forbes, metnin girişini "ancak Hegel'in bakış açısı en geniş anlamıyla doğru değil midir?" sorusuyla bitirerek Hegel'in ırkçı yaklaşımlarını haklı çıkarmaya çalışmaktadır.

Hegel, "Tarih Felsefesi" adlı metninde bazı ırkları doğrudan dışlamasının yanı sıra tıpkı Kant gibi halkları belli bir biçimde kategorize etmenin yollarını da aramıştır. Hegel'in Tarih Felsefesi' adlı metninde öteki dünya halkları üçe bölünmekte-Asya, Afrika ve Avrupa-, yerli Amerikalılar ve negrolar, tembellikle resmedilirken bunun karşı kutbunda "çalışkan ve yalnızca düşünen Avrupalılar" yer almaktadır (akt. Ekinci, 2019, 130).

Bahsi geçen tüm ifadeler, Bernasconi (2015, 175)'nin "Irkçılık 'Bizim gibi ol,' derken, bir taraftan da, 'Asla bizim gibi olamazsın, çünkü bizden biri değilsin ve biz de seni bizden biri olarak görme hatasına düşmeyeceğiz,' diye fısıldayarak kendisini yeniden öne sürmektedir." cümlelerini özetler niteliktedir.

Sonuç

Tarihte savaşların ve işgallerin şüphelisi ya da faili olan birçok ülke bulunmaktadır. Ülkelerin çıkarları doğrultusunda savaşlara yaklaşma biçimleri politik çıkarları doğrultusunda değişebilmektedir. Amerika, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Avrupalı ülkelerin çatışmayı bir işgal olarak değerlendirmeleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Ne ki sergiledikleri "savaşa hayır" sloganıyla birlikte kullandıkları işgal söylemini şekillendirirken etiği politikanın bir enstrümanı olarak kullanmaları etiğin hiçbir tanımına ve çerçevesine oturmamaktadır. Avrupalı ülkelerin işgal söylemi, etik bir sorumluluğun yansımasından ziyade sergiledikleri politik duruşun bir sonucu gibi görünmektedir. Çatışma esnasında Avrupa'da türeyen ve etik bağlamında ele alınan ifadeler yüzyıllardır baskın olan Avrupa merkezci ve beyaz bakışın bugüne yansımaları olarak okunabilir. Uluslararası medyada üretilen işgal söylemi de aynı bakışın tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı yaklaşım Rusların ve Ukraynalıların fiziki olarak birbirlerine benzemelerine rağmen Avrupalıların neden sadece ölen sarı saçlı ve mavi gözlü Ukraynalılarla duygusal bir bağ kurmaya daha yatkın olduklarını da gözler önüne sermektedir. Avrupalı ülkelerin çatışma esnasında her iki taraf beyaz tenli, renkli gözlü ve sarı saçlı da olsa, önemsedikleri tarafı politik olarak Avrupalı olandan yana seçmişlerdir.

Analiz edilen örneklerde Rusya-Ukrayna çatışmasıyla hiçbir bağlantıları olmadığı hâlde bazı ülkelerin ve vatandaşlarının ırkçılığa maruz kaldığı açıktır. Bu tepkiler, etik dahil genel geçer görüşün Avrupa merkezci ve baskın olarak beyaz bir bakışla şekillendirildiği görüşüyle temellendirilebilir. Elbette bu çıkarım yalnızca üretilen söylem ve onu savunan kişilerle sınırlıdır. Avrupa merkezci baskın görüşün aksaklıklarının yine Avrupalı yazarlarca ortaya konduğu eleştirel bir literatürün her geçen gün daha da genişlemesi umut verici bir gelişmedir. Çatışmayla birlikte ortaya çıkan çok sayıda savaş karşıtı Rus'un ortaya çıkması ve ırkçılıkla mücadele etmek adına çeşitli eylemlerde bulunan yüzbinlerce Avrupalı'nın görünür hâle gelmesi, diğer umut vaat eden durumlardır.

İnsanlığın ve de felsefenin en eski kavramlarından biri olan etiğin, ülkelerin politikalarının bir enstrümanı olarak kullanılmaya çalışılması kavramın temellerinin sarsılmasının aksine önemini açığa çıkartmıştır. Etiğe vurgu yapan birçok ülkenin Rusya-Ukrayna çatışması esnasında Rus sanatçılara, sporculara ve yönetmenlere getirdiği kısıtlamalar, ırkçılıktan ziyade ülkelerin politik duruşlarının bir göstergesi olarak göze çarpmaktadır. Etikten ziyade politik bir refleksle verilen bu kararlar, yalnızca Avrupalı ülkelerin sergilediği bir yaklaşım tarzı da değildir. Tarih, kendi politik çıkarlarıyla ters düşmediği için işgalleri sadece askerî operasyon olarak nitelendiren ya da kınama ihtiyacı dahi hissetmeyen Rusya'nın politik hamlelerini de içermektedir. İşgali söylem olarak kullanan Avrupa ülkelerini eleştirirken Rusya'yı haklıymış gibi göstermek en az Avrupa'yı tümüyle suçlamak kadar kusurludur. Etik, yalnızca politik olanın gücüne yaslanmaktan sakınmanın değil; ırkçılığa ve de salt bir Avrupa karşıtlığına düşmeden yapılabilecek analizlerin yegâne anahtarı olan bir kavram olarak da öne çıkmaktadır.

Kaynakça

AbcNEWS. "Russia presses invasion to outskirts of Ukrainian capital" (25 Şubat 2022), https://abcnews.go.com/International/wireStory/russia-attacks-ukraine-defiant-putin-warns-us-nato-83078619

Aljazeere, "'No other option': Excerpts of Putin's speech declaring war" (24 Şubat 2022), https://www.aljazeera.com/news/2022/2/24/putins-speech-declaring-war-on-ukraine-translated-excerpts

Apnews. "2 orchestras fire Russian conductor for supporting Putin" (1 Mart 2022), https://apnews.com/article/russia-ukraine-vladimir-putin-entertainment-business-munich 1a804383b8ae54df96a3f1d3ba1cb378

Artdependence. "Hermitage Amsterdam Breaks Off its Relationship with Russia" (5 Mart 2022), https://www.artdependence.com/articles/hermitage-amsterdam-breaks-off-its-relationship-with-russia/

BBC, "Putin'le Görüşmeye Hazırım", Lavrov 'NATO ile savaşta değiliz' dedi." (29 Nisan 2022), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61276786

BBC,"Tony Blair's Address" (20 Mart 2022) https://www.bbc.co.uk/radio4/today/iraq/library_blairspeech.shtml

Berk, Ersin. *Bir Bilgi Aracı Olarak Fotoğraf: Sosyal Medya & Manipülasyon*. İzmir: Duvar Yayınları, 2021

Bernasconi, Robert. *Irk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık.* İstanbul: Metis Yayınları, 4. Baskı, 2015

Bezci, Bünyamin. "Kant ve Hegel'in Felsefesinde Etik Anlayışı". Dergipark. 1 Haziran 2005. https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/28433/302862

Cambridge Sözlük. Erişim 10 Temmuz 2022. https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/racism

Cassier, Ernst. *Rousseau, Kant, Goethe.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014

Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş.* İstanbul: Engin Yayıncılık, 2002

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi.* Ankara: Say Yayınları, 2015

Cineuropa. "Ukrainian filmmaker Alina Gorlova sends an open letter addressing the Russian attack on Ukraine" (8 Mart 2022),

https://cineuropa.org/en/newsdetail/422797/?fbclid=IwAR1yMV01P_rGG6jSvlMuNxMSLklopNrywwz55AS0CRtSJDVy8_qqAYR59Js

Çiğdem, Ahmet. *Aydınlanma Felsefesi.* İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1993

Dijk, van. A. Teun. *"Critical Discourse Analysis"* The Handbook of Discourse Analysis Edited by Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, and Heidi E. Hamilton. Copyright © Blackwell Publishers Ltd 2001

Dijk, van. A. Teun. *"Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News*" Reprinted From Journal of Communication Spring 1983 Volume 33:2

Dijk, Van. A. Teun. *"Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım*" Çev: N. Ateş, Söylem ve İdeoloji, Hazırlayan: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınları, 2003

Ekinci, Tuğba. *Postkolonyal Tartışmalarda Aydınlanma Eleştirileri*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Elbir, Çağan Hazel. "Irkçılık Bu Sefer Ukrayna-Rusya Savaşında Çirkin Yüzünü Gösterdi" (1 Mart 2022), https://avim.org.tr/tr/Analiz/IRKCILIK-BU-SEFER-UKRAYNA-RUSYA-SAVASINDA-CIRKIN-YUZUNU-GOSTERDI

Ercan, S. Gülsüm & Danış Pınar. *"Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları"* DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 527-552. 2019

France24. "UN panel wraps up after Iraq pays $52.4 bn for Kuwait invasion" (9 Şubat 2022), https://www.france24.com/en/live-news/20220209-un-panel-wraps-up-after-iraq-pays-52-4-bn-for-kuwait-invasion

Freud, Sigmund. *Psychopathology Of Everyday Life.* London: T. Fisher Unwin. 1914. https://archive.org/details/psychopathologyo00freu/page/106/mode/2up

Goddard, Jacqui. "War in Ukraine: Netflix shelves Tolstoy adaptation after criticism" (4 Mart 2022),

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 17 Haziran 2022. https://sozluk.gov.tr/

Habermotto. "IMDB en iyi 250 film listesinden Tarkovski filmlerini çıkardı" (3 Mart 2022), https://habermotto.com/imdb-en-iyi-250-film-listesinden-tarkovski-filmlerini-cikardi

Habertürk, "Dünyadan ilk tepkiler! NATO: Yüzlerce Jetimiz Hazır" (24 Şubat 2022) https://www.haberturk.com/son-dakika-rusya-ukrayna-isgaline-basladi-dunyadan-ilk-tepkiler-3354722

Heinrichs, L. Rebeccah. "John Kirby's Statement Reflects the Just War Tradition" (5 Mayıs 2022),https://www.hudson.org/research/17816-john-kirby-s-statement-reflects-the-just-war-tradition

Internet Movie Database. "IMBb Top 250 Movies" (11 Temmuz 2022), https://www.imdb.com/chart/top/?ref_=nv_mv_250

Kant, Immanuel. *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi,* Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2002.

Kant, Immanuel. *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt.* Liberal Düşünce. Cilt 10. No:18. Bahar-Yaz. 2005

Maclntyre, Alasdair. *Ethik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık, Engin Yayıncılık, 2001

Malumatfuruş. "IMDb'nin En İyi 250 Film Listesinden Tarkovsky Filmlerini Çıkardığı İddiası" (11 Temmuz 2022), https://www.malumatfurus.org/imdb-tarkovsky-filmleri/

Mencarelli, Sophia. "'He had a script in front of him!' George Bush ridiculed over disastrous Iraq blunder" (20 Mayıs 2022), https://www.express.co.uk/news/world/1613306/George-Bush-script-blunder-slip-Iraq-Ukraine-US-invasion-speech-democracy-video-vn

Newslaundry. "'Europeans with blue eyes, blonde hair being killed': Media coverage of Ukraine criticised for racism" (28 Şubat 2022), https://www.newslaundry.com/2022/02/28/europeans-with-blue-eyes-blonde-hair-being-killed-media-coverage-of-ukraine-criticised-for-racism

Nişanyan Sözlük. Erişim 10 Temmuz 2022 https://www.nisanyansozluk.com/kelime/politik

Oneindia, "Racist coverage of Ukraine war faces Twitter users' ire" (28 Şubat 2022), https://www.oneindia.com/india/racist-coverage-of-ukraine-war-faces-twitter-users-ire-3377144.html

Özer, Ömer. *"Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Haber Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme"* Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi. 2022 ISSN:2636-7955 Yıl: 5 Sayı: 9, Etkileşim.

Özturan, Hümeyra *"Etik ile Ahlak Arasında: Türkçe Ahlak Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme"* Erişim 10 Haziran 2022. http://isamveri.org/pdfdrg/D02512/2011_17/2011_17_OZTURANH.pdf

Peters, E. Francis. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, Aralık 2004

Pieper, Annemarie. *Etiğe Giriş*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 2012

Rahman, Khaleda. "College Backtracks on Banning Teaching Dostoevsky Because He's Russian". Newsweek (2 Mart 2022) https://www.newsweek.com/college-backtracks-banning-teaching-dostoevsky-russian-1684080

Ruby, Daniel. "Netflix Subscribers 2022 — How Many Subscribers Does Netflix Have" (1 Mayıs 2022), https://www.demandsage.com/netflix-subscribers/

Skysports. "Wimbledon and LTA ban Russian and Belarusian players from competing at All England Club" (21 Nisan 2022), https://www.skysports.com/tennis/news/32498/12594307/wimbledon-and-lta-ban-russian-and-belarusian-players-from-competing-at-all-england-club

Sputnik TR. "ABD'nin eski Şam Büyükelçisi: Irak işgali, harcanan paraya ve kaybolan canlara değmedi." (30 Aralık 2021), https://tr.sputniknews.com/20211230/abdnin-eski-bagdat-buyukelcisi-irak-isgali-harcanan-paraya-ve-kaybolan-canlara-degmedi-1052244831.html

Sputnik TR. "Irak'ın işgalinin 15. yılını değerlendiren siyasetçi ve uzmanlar: İşgal istikrarsızlık, yıkım ve kaos getirdi" (20 Mart 2018),

https://tr.sputniknews.com/20180320/irak-isgali-istikrarsizlik-yikim-kaos-1032702032.html

Staff, Toi. "In blunder, Bush pans 'brutal invasion of Iraq" (19 Mayıs 2022), https://www.timesofisrael.com/in-blunder-bush-pans-brutal-invasion-of-iraq/

Şah, Umut. *"Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar"* Kültür Araştırmaları Dergisi, 2020, Sayı: 7, s. 210-231. DOI Number: 10.46250

Tarkovski, Andrey. *Zaman Zaman İçinde,* Afa Yayınları, İstanbul. 1994

The Economist, "Russia's invasion of Ukraine" (25 Şubat 2022), https://www.economist.com/briefing/2022/02/26/russias-invasion-of-ukraine

The Guardian. "Geoff Hoon 'told to burn memo that said Iraq invasion could be illegal' (5 Ocak 2022), https://www.theguardian.com/politics/2022/jan/05/geoff-hoon-told-to-burn-memo-that-said-iraq-invasion-could-be

The Times of Israel, "In blunder, Bush pans 'brutal invasion of Iraq" (19 Mayıs 2022), https://www.timesofisrael.com/in-blunder-bush-pans-brutal-invasion-of-iraq/

Wodak, Ruth. *"Aspects of Critical Discourse Analysis"* 36, 2002. 5-31.

Yıldız, Nedim. "Etik ile Ahlak Ayrımı". Dergipark 27 Aralık 2012. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/697006